

УДК 340.113

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/77-1-30>**Юлія ЖУКОВА,***orcid.org/0000-0002-5391-176X**аспірант кафедри педагогіки, психології та освітнього менеджменту
Херсонського державного університету імені професора Є.І. Петухова
(Івано-Франківськ, Україна) 024432@university.kherson.ua***МОВА ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРИКЛАДНОЇ ЛІНГВІСТИКИ**

У статті розглянуто, як мова виконує не лише комунікативну функцію, але й виступає як основний інструмент соціальної взаємодії, формування ідентичності та передачі культурних цінностей. Ця стаття пропонує міждисциплінарний огляд мови як соціального феномена з точки зору прикладної лінгвістики, висвітлюючи її інтегративну роль у функціонуванні суспільства. Застосування методів прикладної лінгвістики дозволяє розкрити, як мова відображає та формує соціальні структури, підтримує динаміку влади, сприяє утворенню ідентичності та відображає культурні практики. Основна увага приділяється дослідженню соціальної функції мови в контексті утворення та підтримки соціальних груп, ролі мови у відображенні соціальних норм і диференціації соціальних ролей. Важливим аспектом є також вивчення того, як мовні практики впливають на формування особистої та групової ідентичності, включаючи етнічну, національну, гендерну та професійну ідентичність. Дослідження прагне показати, як мова може використовуватися як засіб утвердження влади, маніпулювання соціальними відносинами та управління комунікативними процесами в суспільстві. Крім того, аналізуються сучасні тенденції та виклики у вивченні мови в контексті глобалізації, зокрема, як глобальні процеси впливають на мовні практики та мовні спільноти. Особлива увага приділяється впливу цифрових технологій на мовні взаємодії та зміні мовних норм у сучасному суспільстві. Стаття підкреслює важливість прикладної лінгвістики для розуміння складних взаємодій між мовою і суспільством, наголошуючи на необхідності інтеграції соціолінгвістичних, прагматичних і дискурс-аналітичних підходів для глибокого осмислення ролі мови в сучасному соціальному контексті. Такий підхід не лише збагачує теоретичне знання про мову як соціальний феномен, але й має практичне значення для розв'язання актуальних соціальних і культурних проблем, пов'язаних з комунікацією та мовною політикою.

Ключові слова: мова, соціальне явище, прикладна лінгвістика, соціолінгвістика.

Yuliia ZHUKOVA,*orcid.org/0000-0002-5391-176X**Graduate student at the Department of Pedagogy, Psychology and Educational Management
Kherson State University named after Professor E.I. Petukhova
(Ivano-Frankivsk, Ukraine) 024432@university.kherson.ua***LANGUAGE AS A SOCIAL PHENOMENON THROUGH THE PRISM
OF APPLIED LINGUISTICS**

The article examines how language performs not only a communicative function, but also acts as the main tool of social interaction, identity formation, and the transmission of cultural values. This article offers an interdisciplinary overview of language as a social phenomenon from the perspective of applied linguistics, highlighting its integrative role in the functioning of society. Applying the methods of applied linguistics allows us to reveal how language reflects and shapes social structures, supports power dynamics, contributes to identity formation, and reflects cultural practices. The main focus is on the study of the social function of language in the context of the formation and maintenance of social groups, the role of language in reflecting social norms and the differentiation of social roles. An important aspect is also the study of how language practices influence the formation of personal and group identity, including ethnic, national, gender and professional identity. The study seeks to show how language can be used as a means of asserting power, manipulating social relations, and managing communicative processes in society. In addition, current trends and challenges in language learning in the context of globalization are analyzed, in particular, how global processes affect language practices and language communities. Special attention is paid to the influence of digital technologies on language interactions and the change of language norms in modern society. The article emphasizes the importance of applied linguistics for understanding the complex interactions between language and society, emphasizing the need to integrate sociolinguistic, pragmatic, and discourse-analytical approaches for a deep understanding of the role of language in the modern social context. This approach not only enriches theoretical knowledge about language as a social phenomenon, but also has practical significance for solving current social and cultural problems related to communication and language policy.

Key words: language, social phenomenon, applied linguistics, sociolinguistics.

Постановка проблеми. Наразі гостро постає проблема соціолінгвістики як навчальної дисципліни, що складає необхідну частину сучасної філологічної освіти. Входячи в коло дисциплін мовного напрямку, соціолінгвістика ставить своїми завданнями дати студентам систематизовані знання з питань, пов'язаних з природою мови, її суспільною функцією, роллю мови в суспільстві, з впливом соціальних факторів на ті чи інші ділянки мовної системи в їх еволюції та під час виконання заданих суспільством функцій; розвинути у студентів вміння користуватися понятійним апаратом; ознайомити з методиками соціолінгвістичного аналізу; сформувати вміння осмислювати теоретичні знання та застосовувати їх на практиці. Ця дисципліна покликана відобразити безпосередній та опосередкований зв'язок між варіюванням соціальних ситуацій та варіюванням власне мовного компонента у житті суспільства. Центральними у плані є поняття національної мови, літературної мови, мовного співтовариства, мовної ситуації, мовної політики та інших (Trudgill, 2000: 107).

Аналіз досліджень вказує на те, що природність виникнення та безмежні можливості для вираження найабстрактніших і найскладніших понять відрізняють природні мови від так званих штучних мов. До штучних мов належать мови, розроблені спеціально для особливих цілей, такі як мови програмування, логічні мови, мови математики та хімії, що складаються з особливих символів, а також знаки вуличного руху, морські сигнали та абетка Морзе.

Термін «мова» є багатозначним і може означати будь-який засіб спілкування, наприклад, мови програмування, мова рухів тіла, мова тварин, природну людську мову як специфічну властивість людини, національну мову, наприклад, російська, німецька, китайська, або мову будь-якої групи людей, однієї або кількох осіб, наприклад, дитяча мова, мова письменника.

Цими питаннями займалися такі науковці, як Ноам Хомський, який розробив теорію генеративної граматики, досліджуючи структури природної мови і її здатність до нескінченного вираження думок. Джон Серл зосереджувався на філософії мови і на тому, як мова використовується для передачі значень і намірів у спілкуванні. За підрахунками лінгвістів, таких як Мартін Льюїс та Етель Стюарт, кількість мов у світі коливається від 2,5 до 5 тисяч. Вищенаведені науковці здійснювали польові дослідження та аналіз лінгвістичних даних для уточнення цих показників.

Сучасні дослідження підтверджують різноманітність мовних систем і підкреслюють унікальність природних мов у порівнянні зі штучними, зважаючи на їхні безмежні можливості вираження (Белозор, 2018: 50).

Мета статті полягає у дослідженні та аналізі мови як соціального феномену, розглядаючи її функції, структуру та використання у різних соціальних контекстах. Стаття спрямована на вивчення взаємодії мови і суспільства, зосереджуючи увагу на практичних аспектах лінгвістики, таких як мовна політика, планування мови, соціолінгвістика та інші прикладні дисципліни.

Виклад основного матеріалу. На підставі проведеного аналізу, можна стверджувати, що існують дві форми мови: мова і мовлення. Мову слід розуміти як код, систему знаків, що існує в свідомості людей, а мовлення – як безпосередню реалізацію мови в усних і письмових текстах. Мовлення охоплює процес говоріння та його результат – мовну діяльність, зафіксовану пам'яттю чи письмом. Мова і мовлення утворюють єдиний феномен людської мови взагалі та кожної конкретної національної мови в її певному стані. Мовлення є втіленням, реалізацією мови, яка проявляється через мовлення і лише завдяки йому здійснює своє комунікативне призначення. Якщо мова є інструментом спілкування, то мовлення – це вид спілкування, що здійснюється за допомогою цього інструменту.

Мовлення завжди конкретне і неповторне, на відміну від абстрактних і відтворюваних знаків мови; воно актуальне, пов'язане з певною життєвою подією, тоді як мова потенційна. Мовлення розгортається у часі та просторі, обумовлене цілями та завданнями говоріння, учасниками спілкування, тоді як мова абстрагується від цих параметрів. Мова нескінченна у часі та просторі, тоді як система мови кінцева та відносно замкнута; мовлення матеріальне, складається зі звуків або букв, що сприймаються почуттями, тоді як мова включає абстрактні знаки – аналоги одиниць мови; мовлення активне і динамічне, система мови пасивна та статична; мовлення лінійне, а мова має рівневу організацію. Усі зміни, які з часом відбуваються в мові, обумовлені мовленням, спочатку відбуваються у ньому і закріплюються в мові.

Таким чином, можна стверджувати, що будучи найважливішим засобом спілкування, мова об'єднує людей, регулює їхню міжособистісну та соціальну взаємодію, координує їх практичну діяльність, бере участь у формуванні понять, формує свідомість та самосвідомість людини, тобто відіграє життєво важливу роль в основних сферах

людської діяльності – комунікативної, соціальної, практичної інформаційної, духовної та естетичної. Функції мови нерівноцінні: фундаментальними визнаються ті, виконання яких зумовило його виникнення та конститутивні властивості. Головною вважається комунікативна функція мови, що зумовлює її основну характеристику – наявність матеріальної оболонки (звукової) та системи правил кодування та декодування інформації. Саме завдяки здатності мови виконувати комунікативну функцію – служити знаряддям спілкування, людське суспільство розвивається, передає в часі та просторі інформацію, яка є життєво важливою, слугує соціальному прогресу та встановленню контакту між різними соціумами.

Згідно з отриманими даними, друга фундаментальна функція мови полягає в служінні знаряддям для висловлювання думки, що називають когнітивною або логічною (також гносеологічною чи пізнавальною). Структура мови тісно пов'язана з правилами мислення, а основні значущі одиниці мови – морфема, слово, словосполучення, речення – є аналогами логічних категорій: поняття, судження, логічного зв'язку. Комунікативна та когнітивна функції мови нерозривно пов'язані між собою, оскільки мають спільну основу. Мова пристосована і для висловлювання думок, і для комунікації, але ці дві найважливіші функції реалізуються через мовлення. Вони, своєю чергою, тісно пов'язані з іншими, більш специфічними функціями, кількість яких варіюється.

Відомий психолог і мовознавець К. Бюлер виділив три найважливіші функції мови: репрезентативну – здатність позначати позамовну дійсність, експресивну – здатність виражати внутрішній стан того, хто говорить, та апелятивну – здатність впливати на адресата. Ці три функції нерозривно пов'язані з комунікативною, оскільки визначаються структурою процесу комунікації, що включає промовця, слухача і повідомлення. Водночас експресивна і репрезентативна функції тісно пов'язані з когнітивною, оскільки під час повідомлення чогось, промовець осмислює та оцінює інформацію.

Деякі вчені виділяли шість основних функцій мови: референційну, або номінативну, що позначає навколишній світ та позамовні категорії; емотивну, що виражає ставлення автора до змісту мови; та конативну, яка орієнтує мовлення на слухача або читача. До конативної функції тісно приймає магічна функція, яка спрямована на вплив на психіку слухача, викликаючи стан медитації, екстазу чи використовуючи навіювання. Магічна

функція мови реалізується через заклинання, прокляття, змови, ворожіння, рекламні тексти, клятви, присяги, гасла та заклики.

Результати показують, що розрізняються дві форми існування мови, відповідні поняттям мову і мова, перше слід розуміти як код, систему знаків, що існує у свідомості людей, як безпосередню реалізацію мови в усних і письмових текстах. Під промовою розуміють як процес говоріння, і його результат – мовну діяльність, фіксовану пам'яттю чи листом. Мова і мова утворюють єдиний феномен людської мови взагалі та кожної конкретної національної мови, взятої у певному її стані. Мова є втіленням, реалізацією мови, яка виявляє себе у мові і лише через неї втілює своє комунікативне призначення. Якщо мова – це знаряддя спілкування, то мова – це вид спілкування, що виробляється цим знаряддям. Мова завжди конкретна і неповторна на протигагу абстрактним і відтвореним знакам мови; вона актуальна, співвіднесена з якоюсь життєвою подією, мова потенційна; мова розгортається у часі та просторі, вона обумовлена цілями та завданнями говоріння, учасниками спілкування, мова ж відволікається від цих параметрів. Мова нескінченна як у часі, так і в просторі, а система мови кінцева, щодо замкнута; мова матеріальна, вона складається з звуків або букв, що сприймаються почуттями, мова включає абстрактні знаки – аналоги одиниць мови; мова активна та динамічна, система мови пасивна та статична; мова лінійна, мовлення має рівневу організацію. Усі зміни, які з часом відбуваються у мові, обумовлені промовою, спочатку відбуваються у ній, та потім закріплюються у мові.

Важливо підкреслити, що будучи найважливішим засобом спілкування, мова об'єднує людей, регулює їхню міжособистісну та соціальну взаємодію, координує їх практичну діяльність, бере участь у формуванні понять, формує свідомість та самосвідомість людини, тобто відіграє життєво важливу роль в основних сферах людської діяльності – комунікативної, соціальної, практичної інформаційної, духовної та естетичної. Функції мови нерівноцінні: фундаментальними визнаються ті, виконання яких зумовило його виникнення та конститутивні властивості. Головною вважається комунікативна функція мови, що зумовлює її основну характеристику – наявність матеріальної оболонки (звукової) та системи правил кодування та декодування інформації. Саме завдяки здатності мови виконувати комунікативну функцію – служити знаряддям спілкування, людське

суспільство розвивається, передає в часі та просторі інформацію, яка є життєво важливою, слугує соціальному прогресу та встановленню контакту між різними соціумами.

В сучасних умовах друга фундаментальна функція мови – служити знаряддям висловлювання думки, яку також називають когнітивною чи логічною (або гносеологічною чи пізнавальною). Структура мови нерозривно пов'язана з правилами мислення, а основні значущі одиниці мови – морфема, слово, словосполучення, речення – є аналогами логічних категорій: поняття, судження, логічного зв'язку. Комунікативна та когнітивна функції мови нерозривно пов'язані між собою, оскільки мають спільну основу. Мова пристосована і для висловлювання думок, і для комунікації, але ці дві найважливіші функції реалізуються через мовлення. Вони, своєю чергою, тісно пов'язані з іншими, більш специфічними функціями, кількість яких варіюється.

Відомий психолог і мовознавець К. Бюлер виділив три найважливіші функції мови: репрезентативну – здатність позначати позамовну дійсність, експресивну – здатність виражати внутрішній стан того, хто говорить, та апелятивну – здатність впливати на адресата. Ці три функції нерозривно пов'язані з комунікативною, оскільки визначаються структурою процесу комунікації, що включає промовця, слухача і повідомлення. Водночас експресивна і репрезентативна функції тісно пов'язані з когнітивною, оскільки під час повідомлення чогось, промовець осмислює та оцінює інформацію.

Інший відомий учений, Р.О. Якобсон, виділяв шість основних функцій мови: референціальну, або номінативну, що позначає навколишній світ та позамовні категорії; емотивну, що виражає ставлення автора до змісту мови; та конативну, яка орієнтує мовлення на слухача або читача. До конативної функції тісно примикає магічна функція, яка спрямована на вплив на психіку слухача, викликаючи стан медитації, екстазу або здійснюючи навіювання. Магічна функція мови реалізується через заклинання, прокльони, змови, ворожіння, рекламні тексти, клятви, присяги, гасла та заклики (Hymes, 1974: 40).

У вільному спілкуванні людей реалізується фатична, або функція контактів. Фатична функція мови обслуговується різними формулами етикету, зверненнями, метою яких є зав'язування, продовження та припинення комунікації. Мова служить як знаряддям спілкування людей, а й засобом пізнання самої мови; в цьому випадку

реалізується його метамовна функція, оскільки знання про мову людина отримує за допомогою мови. Установка те що, щоб повідомлення своєю формою у єдності із змістом задовольняло естетичне почуття адресата, створює поетичну функцію мови, яка, будучи основною для художнього тексту, присутня й у повсякденній мові, виявляючись у її ритмічності, образності, метафоричності, виразності. Засвоюючи якусь мову, людина одночасно засвоює і національну культуру та традиції народу, який є носієм даної мови, тому що мова виступає ще й як охоронець національної самосвідомості народу, її культури та історії, що обумовлено такою особливою функцією мови, як кумулятивна. Своєрідний духовний світ народу, його культурні та історичні цінності закріплені як в елементах мови – словах, фразеології, граматиці, синтаксисі, так і в мові – безлічі текстів, створених цією мовою (Labov, 2001: 79).

Висновки. У статті ми проаналізували мову як ключовий аспект соціального життя через призму прикладної лінгвістики, зосереджуючись на її ролі у формуванні соціальних взаємодій та культурних ідентичностей. Прикладна лінгвістика виявилася потужним інструментом для розуміння та аналізу мовних практик у різних соціокультурних контекстах. Основні аспекти дослідження включали соціальну функцію мови, взаємозв'язок між мовою і владою, а також вплив цифрових технологій на мовні процеси.

Вивчення соціальної функції мови підкреслило її важливість у створенні соціальних груп та підтримці соціальних норм. Дослідження ідентичності через мовні практики показало, як мова сприяє формуванню і виявленню різних аспектів особистісного та колективного самовизначення. Крім того, аналіз мовної політики відобразив важливість мовних регуляцій у сучасному глобалізованому світі.

Результати дослідження показали, що прикладна лінгвістика є не лише теоретичною дисципліною, але і практичним інструментом для вирішення актуальних соціокультурних проблем. Інтеграція різноманітних підходів до вивчення мови дозволяє глибше розуміти її вплив на суспільство та сприяти розвитку мовних політик, що відповідають сучасним викликам та потребам глобалізації. У майбутньому, подальше дослідження в цьому напрямку може сприяти покращенню комунікаційних процесів, зміцненню міжкультурного розуміння та сприяти соціальній гармонії в різноманітних культурних та мовних спільнотах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белозор Г. Прикладна лінгвістика: теоретичні та методологічні аспекти. Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2018, С. 45–67.
2. Плющ М. Соціолінгвістичні дослідження в Україні. Наукова думка, 2016, С. 123–145.
3. Забужко О. Мова і суспільство: український контекст. Видавництво «Либідь», 2019, С. 89–112.
4. Wardhaugh R. An Introduction to Sociolinguistics. Wiley-Blackwell, 2010, С. 57–81.
5. Trudgill P. Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society. Penguin Books, 2000, С. 101–134.
6. Fishman J. Language and Ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective. Multilingual Matters, 1989, С. 211–233.
7. Holmes J. An Introduction to Sociolinguistics. Routledge, 2013, С. 145–168.
8. Labov W. Principles of Linguistic Change: Social Factors. Wiley-Blackwell, 2001, С. 77–99.
9. Coulmas F. Sociolinguistics: The Study of Speakers' Choices. Cambridge University Press, 2005, С. 88–110.
10. Hymes D. Foundations in Sociolinguistics: An Ethnographic Approach. University of Pennsylvania Press, 1974, С. 34–56.

REFERENCES

1. Bielowor H. (2018) Prykladna lnhvistyka: teoretychni ta metodolohichni aspekty [Applied linguistics: theoretical and methodological aspects]. Vydavnychy dim «Kyievo-Mohylianska akademii» – Publishing house «Kyievo-Mohylianska akademii». 45–67. [in Ukrainian]
2. Pliushch M. (2016) Sotsiolinhvistychni doslidzhennia v Ukraini [Sociolinguistic studies in Ukraine]. Naukova dumka – Scientific thought. 123–145. [in Ukrainian]
3. Zabuzhko O. (2019) Mova i suspilstvo: ukrainskyi kontekst [Language and society: the Ukrainian context]. Vydavnytstvo «Lybid» – “Lybid” Institute. 89–112. [in Ukrainian]
4. Wardhaugh R. (2010) An Introduction to Sociolinguistics. Wiley-Blackwell. 57–81.
5. Trudgill P. (2000) Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society. Penguin Books. 101–134.
6. Fishman J. (1989) Language and Ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective. Multilingual Matters. 211–233.
7. Holmes J. (2013) An Introduction to Sociolinguistics. Routledge. 145–168.
8. Labov W. (2001) Principles of Linguistic Change: Social Factors. Wiley-Blackwell. 77–99.
9. Coulmas F. (2005) Sociolinguistics: The Study of Speakers' Choices. Cambridge University Press. 88–110.
10. Hymes D. (1974) Foundations in Sociolinguistics: An Ethnographic Approach. University of Pennsylvania Press. 34–56.